

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Duden. Die Grammatik: Unentbehrlich für richtiges Deutsch. 9., vollständig überarb. u. aktualisierte Aufl. Berlin: Dudenverlag, 2016. 1344 S.
2. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Leipzig: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 2001. 654 S.
3. Eisenberg P. Grundriss der deutschen Grammatik. Bd. 2: Der Satz. 4., aktualisierte Aufl. Stuttgart: J. B. Metzler, 2013. 470 S.
4. Engel U. Deutsche Grammatik. 3., überarb. Aufl. Heidelberg: Julius Groos Verlag, 2004. 896 S.
5. Zifonun G., Hoffmann L., Strecker B. Grammatik der deutschen Sprache. 3 Bde. Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1997. 2560 S.
6. Hentschel E., Weydt H. Handbuch der deutschen Grammatik. 4., völlig neu bearb. Aufl. Berlin; Boston: Walter de Gruyter, 2013. 576 S.

O‘ZBEK VA INGLIZ NASRIDA POSTMODERNISTIK TAFAKKURNING BADIY TALQIN XUSUSIYATLARI

Ashiraliyeva Mamura

Samarqand davlat pedagogika instituti assistent o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisda o‘zbek va ingliz nasrida postmodernistik tafakkurning badiiy talqin xususiyatlari qiyosiy-tipologik asosda tahlil qilinadi. Tadqiqotda postmodernistik estetik tafakkurning nasriy matndagi asosiy ko‘rinishlari, xususan, intertekstuallik, fragmentarlik, ironik diskurs, metafiksion usullar, muallif pozitsiyasining nisbiylashuvi hamda badiiy voqelikning ko‘pqatlamli ifodalanishi masalalari yoritiladi. O‘zbek nasrida postmodernistik tamoyillar milliy poetik tafakkur, tarixiy xotira va ramziy ifoda vositalari bilan uyg‘unlashgan holda namoyon bo‘lishi, ingliz nasrida esa postmodernistik modifikatsiya ko‘proq individual ong, identitet inqirozi, matn ichidagi o‘yin va semantik noaniqlik bilan xarakterlanishi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ikki adabiy makonda postmodernistik tafakkur umumiy nazariy asosga ega bo‘lsa-da, uning badiiy talqini milliy-estetik tajriba, tarixiy sharoit va uslubiy an‘analar ta’sirida o‘ziga xos ko‘rinish kasb etadi. Shuningdek, postmodern nasrda muallif, matn va o‘quvchi munosabatlarining yangicha modeli shakllanib, badiiy haqiqatning mutlaq emas, nisbiy va ko‘pma’noli tabiatga egaligi aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: postmodernizm, postmodernistik tafakkur, o‘zbek nasri, ingliz nasri, intertekstuallik, metafiksiya, fragmentarlik, ironik diskurs, badiiy talqin, uslub.

XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr boshlarida jahon adabiy tafakkurida yuz bergan tub estetik o‘zgarishlar postmodernizm hodisasining shakllanishi va kengayishiga olib keldi. Mazkur hodisa avvalo modernistik qarashlarga tanqidiy munosabat, markazlashgan haqiqat tushunchasining yemirilishi, badiiy matnda ko‘povozlilikning kuchayishi va voqelikning o‘yin hamda sitatalar vositasida qayta qurilishi bilan tavsiflanadi. Nasr janri postmodernistik tafakkurning eng faol maydonlaridan biri bo‘lib, unda syujetning chiziqli rivoji buziladi, qahramonning yaxlit psixologik portreti parchalanadi, muallifning mutlaq pozitsiyasi nisbiylashadi.

O‘zbek va ingliz nasri bu jarayonda turli tarixiy-madaniy sharoitda rivojlangan bo‘lsa-da, postmodernistik talqinning ayrim umumiy hamda farqli jihatlarini mujassamlashtiradi. Ingliz adabiyotida postmodernistik tafakkur industrial va postindustrial sivilizatsiya, urbanistik ong, identitet muammosi hamda matnlararo aloqalarning murakkablashuvi fonida namoyon bo‘lgan bo‘lsa, o‘zbek nasrida u ko‘proq milliy o‘zlik, tarixiy xotira, ramziy qatlam va an‘anaviy poetik kodlarning yangicha talqini orqali ko‘zga tashlanadi. Shuning uchun mazkur mavzuni qiyosiy o‘rganish postmodernizmning universal va milliy ko‘rinishlarini anglashda muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tezisning maqsadi o‘zbek va ingliz nasrida postmodernistik tafakkurning badiiy talqin xususiyatlarini aniqlash, ularning poetik mexanizmlarini qiyosiy asosda yoritishdan iborat.

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, struktur-semantik, germeneytik hamda poetik tahlil usullaridan foydalanildi. O‘zbek va ingliz nasridagi postmodernistik matnlar badiiy struktura, tasvir tamoyili, muallif strategiyasi, intertekstual qatlam va uslubiy modifikatsiya nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Shuningdek, adabiy-nazariy manbalardagi postmodernizmga doir qarashlar umumlashtirilib, ularning badiiy matn tahliliga tatbiq etilish imkoniyatlari ko‘rib chiqildi. Metodologik jihatdan postmodernizmning yagona qolipga sig‘maydigan, ko‘p variantli estetik tizim ekani asosiy tayanch nuqta sifatida qabul qilindi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va ingliz nasrida postmodernistik tafakkurning badiiy talqini bir qator umumiy poetik belgilar bilan xarakterlanadi. Ulardan biri intertekstuallikdir. Postmodern matnda avvalgi adabiy tajriba yangi mazmunda qayta ishlanadi, sitata, reminissensiya, alluziya va parodiya vositasida yangi semantik maydon hosil qilinadi. Ingliz nasrida bu holat ko‘pincha adabiy kanon bilan o‘yin shaklida namoyon bo‘lsa, o‘zbek nasrida mumtoz

meros, tarixiy rivoyatlar, diniy-irfoniy ishoralar va xalqona tafakkur qatlamlari bilan bog‘liq holda ko‘rinadi. Demak, intertekstuallik har ikki adabiyotda mavjud bo‘lsa-da, uning semantik manbalari farqlanadi.

Ikkinchi muhim belgi fragmentarlikdir. Postmodernistik nasrda voqelik bir butun va izchil tarzda emas, balki parcha-parcha, siniq rakurslarda beriladi. Ingliz nasrida bu ko‘proq ong oqimi, xotira sinishi, vaqt qatlamlarining erkin almashinuvi va syujetning markazsizlashuvi orqali ifodalanadi. O‘zbek nasrida esa fragmentarlik ko‘pincha tarixiy va ma‘naviy qatlamlarning bir-biriga singishida, rivoyat, tush, xotira, ichki monolog kabi shakllarning parallel qo‘llanishida kuzatiladi. Shu jihatdan o‘zbek nasridagi postmodernistik fragmentarlik mutlaq parokandalik emas, balki ichki ma‘naviy bog‘lanishlar orqali uslubiy yaxlitlikni saqlab qolishga intiladi.

Uchinchi xususiyat sifatida ironik diskursni ko‘rsatish mumkin. Postmodernistik matnda irodiya oddiy kulgi emas, balki borliqni nisbiy idrok etish vositasidir. Ingliz nasrida irodiya ko‘proq sivilizatsion tanazzul, ijtimoiy stereotiplar va identitet inqiroziga qaratilgan bo‘lsa, o‘zbek nasrida u ko‘proq tarixiy xotiraning iztirobi, ma‘naviy bo‘shliq, soxta qadriyatlar va zamon ziddiyatlarini fosh etish vositasiga aylanadi. Natijada irodiya ikkala adabiy makonda ham postmodernistik dunyoqarashning tayanch unsuri sifatida maydonga chiqadi.

Shuningdek, metafiksiyon usullar postmodernistik tafakkurning muhim ko‘rsatkichlaridan biri ekani aniqlandi. Bunday matnlarda asar o‘zining badiiy qurilma ekanini yashirmaydi, aksincha, matn yaratilish jarayonini o‘z ichiga olib kiradi. Ingliz nasrida muallif va qahramon o‘rtasidagi masofa qisqarib, hikoya qilinayotgan voqeaning shartliligi ta’kidlanadi. O‘zbek nasrida esa metafiksiya ko‘proq rivoya bilan haqiqat, tarix bilan tasavvur, matn bilan xotira orasidagi chegaralarni buzish orqali namoyon bo‘ladi. Bu hol postmodernistik matnda badiiy haqiqatning ko‘pma’noliligini kuchaytiradi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, o‘zbek nasrida postmodernistik tafakkur sof g‘arbona shaklda emas, balki milliy poetik tafakkur bilan sintezlashgan holda ko‘rinadi. Ingliz nasrida esa postmodernizm ko‘proq nazariy-estetik tizim sifatida mustahkamroq shakllangan. O‘zbek adabiyotida postmodernistik talqin ma‘naviy-axloqiy savollar, tarixiy travma va milliy xotira bilan uzviy bog‘liq bo‘lgani uchun unda uslubiy o‘yin bilan bir qatorda ichki iztirob va falsafiy mushohada ham kuchli seziladi.

Olingan natijalar postmodernizmning jahon adabiyotidagi umumiy poetik tamoyillari milliy adabiyotlarga bir xil ko‘chib o‘tmasligini ko‘rsatadi. Har bir adabiy makon uni o‘z estetik tajribasi asosida o‘zlashtiradi. Ingliz nasrida postmodernistik talqin ko‘pincha avtoritetlarning dekonstruksiyasi, markazsiz matn, til o‘yini va

ontologik noaniqlik bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek nasrida bu hodisa tarixiy-madaniy xotira bilan murakkab aloqaga kirishadi. Shu sababli o‘zbek postmodern nasrida parchalanish va sinish hodisasi mavjud bo‘lsa-da, u butunlay nihilistik tus olmaydi. Aksincha, ko‘p hollarda milliy ruhiy tayanchlarni izlashga xizmat qiladi.

Bu holat postmodernistik tafakkurning faqat estetik usul emas, balki dunyoni idrok etish modeli ekanini ko‘rsatadi. Mazkur modelda haqiqat yagona markazga ega emas, balki turli talqinlar orqali yashaydi. O‘quvchi endi tayyor xulosani qabul qiluvchi emas, balki ma‘noni birgalikda yaratuvchi subyektga aylanadi. Ayniqsa, o‘zbek va ingliz nasrini qiyosiy o‘rganish shuni tasdiqlaydiki, postmodernizm badiiy talqinda turli shakllarda namoyon bo‘lsa ham, uning asosida matnning ochiqligi, ko‘pma’nolilik va interpretatsion erkinlik yotadi.

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz nasrida postmodernistik tafakkurning badiiy talqin xususiyatlari umumiy nazariy asoslarga ega bo‘lsa-da, ularning ifodalanish shakli milliy poetik tafakkur, tarixiy tajriba va estetik an‘analarga ko‘ra farqlanadi. Intertekstuallik, fragmentarlik, ironik diskurs va metafiksion usullar har ikki adabiyotda faol qo‘llanadi, biroq o‘zbek nasrida ular ko‘proq milliy xotira, ma‘naviy izlanish va tarixiy ramzlar bilan uyg‘unlashadi, ingliz nasrida esa til o‘yini, identitet inqirozi va ontologik noaniqlik bilan bog‘liq ravishda kuchayadi. Shunday qilib, postmodernistik tafakkur o‘zbek va ingliz nasrida bir tomondan umumiy estetik platformani namoyon etsa, ikkinchi tomondan, har bir adabiyotning o‘z uslubiy qiyofasini yanada teranroq ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. – Москва: Прогресс, 1989. – 616 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества. – Москва: Искусство, 1979. – 424 с.
3. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция. – Москва: Постум, 2015. – 240 с.
4. Ильин И. П. Постмодернизм: Словарь терминов. – Москва: ИНИОН РАН, 2001. – 384 с.
5. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна. – Санкт-Петербург: Алетейя, 1998. – 160 с.
6. Умберто Эко. Заметки на полях «Имени розы». – Санкт-Петербург: Symposium, 2005. – 96 с.
7. Халлиева Г. Бадий tafakkur va modern adabiyot. – Toshkent: Fan, 2019. – 224 b.
8. Қўшжонов М. Ўзбек nasrida badiiy uslub masalalari. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2017. – 256 b.

9. Hassan I. The Postmodern Turn: Essays in Postmodern Theory and Culture. – Columbus: Ohio State University Press, 1987. – 267 p.
10. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction. – New York: Routledge, 1988. – 288 p.
11. Jameson F. Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism. – Durham: Duke University Press, 1991. – 438 p.
12. Waugh P. Metafiction: The Theory and Practice of Self-Conscious Fiction. – London: Routledge, 1984. – 176 p.

ERKIN A’ZAMNING “TANHO QAYIQ” QISSASIDA TANHOLIK KONSEPTINING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI

Hikmatova Anora Uchqun qizi

Buxoro Xalqaro Universiteti

Filologiya kafedrası O'zbek va adabiyoti fakulteti 2-bosqich magistri

Email:anorahikmatova22@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisdá Erkin A'zamning “Tanho qayiq” qissasi lingvokulturologik, kognitiv-semantik va aksiologik yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Qissada “qayiq” va “tanholik” konseptlari insonning ruhiy izolyatsiyasi, ma’naviy izlanishi va jamiyat bilan aloqasidagi kolliziya ramzi sifatida talqin etiladi. Tadqiqot shuni ko’rsatadiki, qayiq obrazi shaxs va jamiyat o’rtasidagi kommunikativ uzilishni badiiy-estetik model orqali aks ettiradi.

Kalit so’zlar:lingvokulturologiya, konsept, tanholik, metafora, ekzistensializm, madaniy kod, aksiologik paradigma, diskurs, identifikatsiya.

Аннотация. В данной статье анализируется повесть Эркина Аъзама «Одинокáя лодка» на основе лингвокультурологического, когнитивно-семантического и аксиологического подходов. В произведении концепты «лодка» и «одинокчество» интерпретируются как символ духовной изоляции личности, её внутреннего кризиса и ценностного конфликта с обществом. Результаты исследования показывают, что образ лодки выступает художественно-эстетической моделью, отражающей коммуникативный разрыв между личностью и обществом.

Ключевые слова:лингвокультурология, концепт, одинокчество, метафора, экзистенциализм, культурный код, аксиологическая парадигма, дискурс, идентификация.

Abstract. This thesis analyzes Erkin A’zam’s short story “The Lonely Boat” from linguocultural, cognitive-semantic and axiological perspectives. In the narrative, the concepts of “boat” and “loneliness” are